

DERIVAREA CU PREFIXE NEOLOGICE ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

SERGIU DRINCU

Universitatea „Tibiscus”, Timișoara

Cuvinte-cheie: *limba română, elementul latino-roman, derivare lexicală, prefixe*

Preambul

Există momente în viața noastră care ne induc în memorie, în memoria științifică, în cazul nostru, o anumită personalitate, fără a exista antecedente previzibile în acest sens. S-a întâmplat prin anii 60, când, ca proaspăt cercetător la Sectorul de Lingvistică din cadrul Filialei din Timișoara a Academiei, mă documentam pentru tema *Formarea cuvintelor în limba română*. Răsfoind lucrările lexicografice, mai vechi sau mai noi, dedicate limbii române, am constatat că în multe cazuri etimoanele apăreau cu asterisc și aceasta mai cu seamă când era vorba de limba latină. Am urmărit cu interes discuțiile despre gradul de autenticitate a etimoanelor latinești reconstruite pentru a explica proveniența din latină a respectivelor cuvinte românești, întreprindere realizată și în ideea că unele dintre aceste cuvinte vor fi identificate în texte latinești ajunse până la noi în atestări directe sau colaterale. Majoritatea preopinienților erau sceptici în acest sens. Neîncrederea multora s-a diminuat, dacă nu cumva chiar s-a încheiat când, într-o Notă din SCL, Doamna Maria Iliescu a adus proba că etimonul reconstruit pentru rom. *descuț* era aproape în întregime corect. Acesta a fost momentul invocat la începutul acestui preambul. De atunci am urmărit, cu multă considerație și stimă, dar și în măsura posibilităților documentare, impresionanta, prin valoare și amploare, operă științifică a Doamnei Profesoare. Reproduc, cu

acordul „implicit”, sper, al Autoarei, cea Notă, spre informarea celor mai tineri:

„Pentru a explica formele romanice rom. *descuț*, v. ven. și v. pad. *descolzo*, istr. *deskoslo*, comel. *descot/po*, log. *iskultu*, eng. de jos *skuts*, münstert. *askuts*, friaul. *diskolts*, Meyer-Lübke în REW³ Nr. 2662 reconstituie cuvântul latin **discūlcēus*.

Sextil Pușcariu [*Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, Heidelberg, 1905] și Candrea – Densusianu [*Dicționarul etimologic al Limbii române*, București, 1907] derivă pe *descuț* de la **disculcius*.

Or în *Lex Salica*, ms. D editat de Karl August Eckhardt art. C par. 3, p. 240 [*Lex Salica 100 Titel-Text*, Weimar, 1953] cuvântul reconstruit de romaniști se găsește atestat în următorul text: *Sic postea in camisa discinctus, disculcius palo in mano sepem psallire debet*.

Astfel, asteriscul care se găsește în fața cuvântului în dicționarele etimologice se poate șterge, iar la etimonul dat de Meyer-Lübke *e* din silaba a 3-a trebuie înlocuit cu *i*” [SCL, 1958, nr. 3, p. 411. Am introdus notele în cuprinsul textului, între paranteze drepte].

Articolul de față a fost redactat, așa spune, în perioada *disculcius*, și admis la publicare în „Studii și Cercetări Lingvistice”, având și acordul Profesorului G. Ivănescu, mentorul meu și al altora din mediul academic timișorean. Îmi rămân necunoscute motivele pentru care, după efectuarea corecturilor cerute de redacție, nu am mai expediat articolul spre publicare. L-am descoperit nu cu mult în urmă printre alte lucrări și constatând că datele expuse în el nu s-au alterat am decis să-l public, cu foarte mici intervenții, ca un omagiu adus aceluia moment din secvența „existențială” a lui *DISCULCIUS*.

1. Derivarea cu afixe neologice ocupă un loc important în structura lexicului românesc modern, ceea ce și explică interesul crescut pentru studierea elementelor formative neologice¹. Studiul de față urmărește să scoată în evidență o serie de probleme legate de derivarea cu prefixe în perioada 1780-1860.

2. Prefixele neologice pătrund în limba română prin intermediul împrumuturilor și al calcurilor lexicale. Termeni împrumutați conținând în structura lor elemente prefixale noi apar încă în scrierile

românești din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Avem a face însă cu cazuri izolate, înțelese ca reflex al influenței diferitelor limbi care dominau viața culturală a provinciilor românești: greaca în Muntenia și Moldova, germana și latina în Transilvania și Banat. Tendințe și direcții relativ cristalizate în ce privește modalitățile de îmbogățire a lexicului limbii române apar abia în ultimele decenii ale secolului amintit. Cauze de ordin extralingvistic au favorizat activitatea de traducere din diferite limbi europene de cultură și, implicit, pe aceea de preluare sau creare a unei terminologii noi, în special în diferitele domenii ale științelor naturii, ceea ce a dus, în mod necesar, și la eforturi de fundamentare teoretică a numeroaselor inovații din lexicul românesc.

Tendințele și direcțiile de îmbogățire a vocabularului limbii române, spontane în prima parte a secolului al XVIII-lea, sunt subsumate acum unor elemente de ideologie lingvistică, la baza formării lexicului modern stând activitatea deliberată a diferiților factori de cultură din provinciile românești. Până prin deceniul al patrulea al secolului al XIX-lea, această activitate era lipsită însă de unitate. Începând cu acest deceniu, influența franceză devine preponderentă în Principatele Române, ea determinând un curs nou al procesului de formare a lexicului limbii literare moderne. Se recurge tot mai des la împrumutul latino-romanica ca mijloc de constituire a unui lexic modern. Procedează în acest fel reprezentanții Școlii Ardelene, primii care au indicat, pe baza unei concepții lingvistice sistematice, fondul lexical latino-romanica drept sursă de îmbogățire a vocabularului limbii române. Dacă exceptăm unele scrieri (traduceri mai ales) muntene sau moldovene apărute până prin deceniul al patrulea al secolului al XIX-lea, vom constata că împrumuturile neologice *care conțin în structura lor elemente derivate prefixale noi* apar, constant, în operele originale sau în numeroasele traduceri ale cărturarilor transilvăneni, dar și bănățeni.

Tendința de îmbogățire a vocabularului limbii române prin intermediul elementului latino-romanica a devenit fundamentală în deceniile de după 1830. În această epocă, sursa împrumuturilor sau a calcurilor este, în primul rând, franceza, ea fiind preponderentă mai ales în Principate. Procesul de pătrundere în limba română a termi-

nologiei latino-romanice este însă mult mai complex, el impunând, adesea, luarea în considerare, în ce privește etimologia, a influenței conjugate a limbilor franceză, latină, italiană, germană, rusă și neogreacă, în asocieri și grade diferite, de la caz la caz. În ce privește prefixele neologice, de origine latină și romanică, avem a face, mai întotdeauna, cu etimologii multiple².

3. Prefixele noi care pătrund în perioada 1780-1860 în limba literară, sunt: *a-* privativ, *ab-*, *ad-*, *ante-*, *anti-*, *circum-*, *con-*, *contra-*, *de-*, lat. *de-*”, *de-* „rom. *des-*”, *dis-*, *epi-*, *ex-*, *extra-*, *hiper-*, *hipo-*, *in-* „rom. *în-*”, *in-* negativ-privativ, *inter-*, *între-*, *meta-*, *ob-*, *par-*, *pen-*, *per-*, *peri-*, *post-*, *pre-*, *pro-*, *re-*, *sin-*, *sub-*, *super-*, *supra-*, *sur-*, *trans-*, *ultra-*³.

În ce-l privește pe *între-*, el este o creație românească având la bază prepoziția *între* (< lat. *inter*), utilizată la calchierul termenilor francezi cu prefixul *entre-* (< lat. *inter-*) și a termenilor latini și romanici derivați cu prefixul *inter-*⁴ care, în limbile romanice, este, în această formă, un împrumut neologic din latină⁵.

4. În legătură cu derivatele neologice împrumutate se face deseori distincția între cele *analizabile* și cele *neanalizabile* pe teren românesc. În prima categorie sunt incluse acele formații în care tema are și o circulație independentă în română. Celelalte împrumuturi, în care prefixul poate fi sesizat doar prin analiză comparativă sau etimologică și în care tema, deci, nu are circulație independentă în română, sunt încadrate în clasa *neanalizabilelor*⁶. Ca atare, în practica analizei lingvistice se ignoră, de cele mai multe ori, studiul elementelor prefixale din structura derivatelor neanalizabile. Fără a intra în detalii, vom preciza că, din punct de vedere lingvistic, o atare ignorare pare a fi nejustificată și inoperantă⁷. Dimpotrivă, complexitatea derivării cu prefixe neologice impune studierea tuturor formațiilor împrumutate care conțin în structura lor asemenea elemente de derivare⁸.

5. Din cele spuse până aici reiese ca fiind justificată, sub raport teoretic, ba chiar necesară în practica cercetării științifice, analiza și a acelor elemente prefixale din derivatele neologice, în care aceste prefixe prezintă variante mult îndepărtate de forma de bază: cf. *abs-* pentru *ab-*, înaintea temelor care încep cu *c*, *t*: *absces*

STAMATI⁹; *abstract* GAA, 2r; *a-* pentru *ad-*: *acomoda* NEGULICI; *co-* pentru *con-*, când tema începe cu o vocală sau cu una dintre consoanele *l, m, r, s, t*, și *com-* în fața labialelor: *coeficient* AsA, 5v; *colecție* NV, 79; *comoție* PAM, 34; *corespunde* ROM. LIT. 24; *cosecantă* AEG, 117v, PET, 8; *cotangentă ibid.*; *compatriot* S. P., B. IND. 38; *e-* pentru *ex-*, în cazul temelor care încep cu una dintre consoanele *l, m, n, r, v*: *elabora* NEGULICI; *emigra ibid.*; *enuța ibid.*; *erupe* STAMATI; *evoluție* NEGULICI, și *es-* în unele grafii italianizante: *esala* NV, 165; *espira* BCI, 61; *i-* și *im-* pentru *in-* „rom. în-” și pentru *in-* negativ-privativ: *illumina* NEGULICI; *imprima* STAMATI, respectiv *imoralitate* NEGULICI; *imparțialitate* STAMATI; *oc-, of-, op-* pentru *ob-*, înaintea temelor care încep cu consoanele *c, f, p*: *occident* SIC, 27; *opozitie* NEGULICI; *su(p)-, subt-* și *supt-* pentru *sub-*: *subtmarin* GPG II, 107; *suprema* STAMATI; *supstanță* PME, 5. De altfel, se poate remarca faptul că, în general, puține sunt derivatele împrumutate care să nu poată fi analizate într-un fel sau altul. Astfel, așa cum am arătat, de foarte multe ori temele neologice pe lângă care apar prefixele au și o circulație independentă în limbă: *antediluvian* StDR, 16 – *diluvian* NV, 137; *antiacid* NV, 35 – *acid* MVV, 87; *condensa* MPM, 59 – *dens* PFHM I, 152; *extrauterin* MN 1836, 92 – *uterin* KMA, 390; *influx* SVC, 6 – flux CR 1829, 222; *impolitețe* NEGULICI – *politețe* Ș. Ț. II, 32 (CILRL I: 42); *inconstanță* NEGULICI – *constanță* NV, 96; *suprasaturație* PFHM I, 235 – *saturație ibid.* XXI etc.

Pe de altă parte, de la aceeași temă, de regulă neologică, apar derivate cu prefixe diferite. Se pot distinge două situații:

a) Tema neologică are o circulație independentă: *jura* ALECSANDRI, T. I, 39 (DLRLC) – *abjura* NEGULICI – *conjura* GHICA, A. 175 (DLRLC); *misie, misiune* BĂLCESCU, O. II, 10 (DLRLC) – *comisie* BUDAI DELEANU, ȚIG. 423 (DA) – *demisie* Anul 1848..., 553 (CILRL II, 119) – *permisiune* STAMATI; *organic* VA, 9, 277 – *anorganic* HMV I, 39 – *inorganic* NV, 225 – *neorganic* AR 1830, 3 etc.

b) Tema nu are o circulație independentă, ea fiind percepută pe baza *analizei opozitive*, aplicabilă diferitelor perechi de derivate: *antecedent* FAE, 87 – *precedent* PGL, 17; *combina* MP, 81 – *dezbină*

M. IST. D. 22 (*desbina*) – *îmbina* *ibid.* 55; *complicație* AsM, 65 – *aplicație*, cf. *aplica* GAA, 47v – *explicație* IST. Anexa; *elabora* NEGULICI – *colabora*, cf. *colaborație* STAMATI; *expira* WCP, 39 – *inspira* BCI, 61 – *respira* CIN, 174 – *transpira* SMA, 175; *hipertrofie* RMS, 283 (*ipertrofie*) – *atrofie* EAM, 148; *prezuma* E. S., MAT. 7 – *rezuma* RUSSO, S. 83 (DLRLC); *renova* DAC. LIT. 72 – *inova* PONTBRIANT (DA); *repulsie* StDR, 239 – *impulsie* COSTINESCU (DA) etc.¹⁰.

Se poate astfel constata, în derivarea cu prefixe neologice (și, în general, în întreaga derivare cu prefixe), existența unor *teme libere* și a unor *teme legate*¹¹. În prima grupă ar intra acele teme care au și o circulație independentă în limbă, iar în cea de a doua, temele care nu apar independent, dar sunt legate de anumite prefixe. Relevant este faptul că aceste categorii de teme apar și în limba veche și populară: *îmbrăca* – *dezbrăca*, *încălța* – *descălța* etc.

La rândul lor, *temele legate* pot fi *univoce* sau *plurivoce*, în funcție de alăturarea lor la un singur prefix sau la mai multe. *Temele legate univoc* apar tocmai în cazul amintitelor derivate neanalizabile, iar cele *plurivoce*, la derivatele de sub b).

6.a. Sistemul lexical al limbii literare cuprinde, pe lângă derivate împrumutate, și numeroase calcuri. Termenii care stau la baza acestor formații sunt de origine franceză, latină și germană (aceasta din urmă mai cu seamă în calcurile apărute în Transilvania). Mai rar sau foarte rar sunt luați în considerare termeni din italiană, rusă ori neogreacă. În multe situații e necesar, astfel, a interpreta calcurile prin termeni din mai multe limbi.

În cazul formațiilor decalcate pot fi distinse două tipuri¹²: *calcuri semantice* și *calcuri lexico-semantice* sau *lexicale*¹³. Calcurile lexicale sunt *parțiale* (v. *infra*) sau *integrale* (cf., de exemplu, *precuvântare* P., O. SAN. 1: cf. ngr. *πρόλογος*, fr. *prologue*, lat. *prologus*, it. *prologo*). Cele parțiale se subdivid, la rândul lor, în două categorii, după cum elementul decalcat este *prefixul* sau *tema*. S-ar putea vorbi deci despre calcuri lexicale *prefixale* și despre calcuri lexicale *tematice*.

În perioada de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, predominant era *calcul semantic*. Calcurile lexicale încep să fie utilizate frecvent după deceniul al patrulea al secolului al

XIX-lea, ca mijloc de îmbogățire a lexicului limbii literare. În general, se poate afirma, sub raport strict constatativ, că în această perioadă se recurgea la calcuri mai ales atunci când se punea problema preluării termenilor francezi care nu au echivalente latinești sau care se îndepărtează, mai mult sau mai puțin, sub aspect fonetic, de etimoanele lor latinești¹⁴: *asigura* R. ORG. 41 (după fr. *assurer*, dar și it. *assicurare*, *assicurare*, cf. lat. pop. **assicurare*); *concetățean* M., C. RET. 14, 50 (cf. fr. *concitoyen*, care este și el un calc după lat. *conconvivis*); *confrate* F. TEL. 4 (după fr. *confrère*, dar și lat. med. *confrater*); *decădea* BOLLIAC XXI (după fr. *déchoir*, cf. și lat. pop. *decadere*); *decurge*: în *decurgerea boalei* F. M. I. L. 48 (după fr. *découler*); *întredeschide* E. S., MAT. 30, 46 (cf. fr. *entreouvrir*); *întreschimba* ROM. LIT. 25 (cf. fr. *interchangeable*); *prejudeca* Ț., FILOZ. 21, 33, 44 (cf. fr. *préjuger*); *reface* DAC. LIT. 52 (după fr. *refaire*); *regăsi* F., TEL. 46 (după fr. *retrouver*); *retrage* M., IST. D. 2 (după fr. *retirer*); *subîmpărți* GOLESCU, GR. 84 (după fr. *subdiviser*); *subjuga* BOLLIAC 100 (după fr. *subjuguier*, cf. și „bas lat. *subjugare*”)¹⁴; *sublinia* ASACHI, EL. M. 21, 31 (după fr. *soulligner*); *surfață* EG, 4 (după fr. *surface*) etc.

De asemenea, sunt decalcați frecvent termeni germani, mai ales în Transilvania: *amăsurat* adv. F. M. I. L. 10, 12 (după germ. *angemessen*); *întrevorbire* C. A. S. 32; DONICI, 93 (*apud* TDRG) (după germ. *Unterredung*); *prenumerant* C. A. S. XIII; S. P., B. IND. 16 (după germ. *Pränumerant*), care este, mai degrabă, un împrumut.

În ce privește calcurile după *latină*, ele apar de obicei atunci când aspectul fonetic al termenului latinesc este prea îndepărtat de cel al unui posibil echivalent românesc (moștenit sau format în română): *incurgere* „influență” pentru *influx*: *luna stăpânește un mare influx* (*incurgere*) în *pământul nostru* SVC, 6 (cf. lat. *influxus*); *propăși* pentru *prograsa* PUMNUL, 20, 26 (cf. lat. *progredior*). Lor trebuie să le adăugăm și pe acelea care au la bază și etimoane romanice, franceze îndeosebi, în sensul că din franceză se preia noțiunea, iar modificarea formală, prin calc tematic, se realizează, de cele mai multe ori, pornind de la etimonul latinesc: *abstrage* NEGULICI (cf. fr. *abstraire*, lat. *abstrahere*); *coatingere* „contact” TIV, 13 (cf. fr. *contact*, lat. *contactus*); *extrage* AsM, 73, 139, 182 (cf. lat. *extrahere*, fr. *extraire*);

prejudeț „prejudecată” S. P., B. IND. 44 (cf. lat. *prejudicium*, fr. *préjudice*); *prochiema* „proclama” F. M. I. L. 26, 27 (cf. fr. *proclamer*, lat. *proclamare*); *susține* STAMATI (cf. fr. *soutenir*, lat. *sustinere*). Aceste calcuri sunt puțin numeroase. De fapt, aproape numai în aceste cazuri calcurile după latină par să se fi impus în limba literară. În alte situații, termenii latini, ca și cei francezi de altfel, au fost mai degrabă preluați prin adaptare fonetică decât calchiați: *dispune* ROM. LIT. 24 (cf. lat. *disponere*, dar și fr. *disposer*); *prescrie* D. G., Î. CĂL. 109 (cf. fr. *prescrire*); *propune* F., TEL 14 (cf. lat. *proponere*, fr. *proposer*); *subscrie* STAMATI (cf. lat. *subscribere*, dar și fr. *souscrire*).

6.b. Dintre tipurile de calcuri amintite, cel mai frecvent întrebuințat a fost *calcul tematic*: *abzice* „abdica” STAMATI (cf. fr. *abdiquer*, lat. *abdicare*); *atrage* StDR, 26 (cf. fr. *attirer*, it. *attrarre*); *coatingătoare* „cotangentă” LT, 7v și *conatingătoare* „cotangentă” EGT, 71r (cf. fr. *contangente*, germ. *Kotangente*, lat. *cotangens*); *contrage* „contracta” StIN, 62 (cf. fr. *contracter*, lat. *contrahere*, *contractare*); *extrage* AsM, 73, 139 (cf. fr. *extraire*, lat. *extrahere*); *prevedea* M., IST. D. 49 (cf. fr. *prévoir*, it. *prevedere*); *replodire* „regenerare” TIV, III (cf. lat. *regeneratio*, fr. *régénération*, germ. *Regeneration*, rus. *регенерация*); *superfață* „suprafață” BDZ, 23 (cf. lat. *superficies*, it. *superficie*, *superfice*, fr. *superficie*). Calcul tematic poate fi întâlnit, ca procedeu, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, când utilizarea lui scade treptat în favoarea împrumutului.

Calcul lexical *prefixal*, întrebuințat, pare-se, din rațiuni puriste, nu s-a impus ca procedeu productiv. De obicei, calcurile prefixale dau impresia unor formații hibride: *cuprima* „comprima” StFE, 45 (cf. lat. *comprimere*, fr. *comprimer*); *întrevenire* „intervenție” STAMATI (cf. fr. *intervenir*, lat. *intervenire*); *răflus* „reflux” DC, III, 1r (cf. lat. *refluxus*, it. *reflusso*, fr. *reflux*); *supraficial* „superficial” RMS, 120 (cf. fr. *superficial*) etc.

La fel se prezintă situația și cu unele dintre calcurile lexicale *integrale*: *contraotravă* PFHM, I, 211 (cf. ngr. *αντίδοτον*, lat. *antidotum*, fr. *antidote*); *cuținere* StFE, 39 (cf. lat. *cohaesio*, fr. *cohésion*, germ. *Kohäsion* și *Zusammenhang*); *dezalcătui* „descompune” AsA, 19r (cf. fr. *décomposer*); *neasemenea* „inegal” SIF, 8 (cf.

lat. *inaequalis*, fr. *inégal*); *nemărginit* „infini” AEG, 66r (cf. fr. *illimité*, lat. *infini*); *răcurgere* „reflux” RIP I, 44 (v. *răflus*)¹⁵.

Se poate afirma deci că, în general, numai formațiile în care este calchiată *tema* și care nu au fost concurate, în această perioadă, de un împrumut sinonim s-au impus în lexicul neologic al limbii române. Excepție fac, într-o anumită măsură, derivatele în care *in-* negativ-privativ a fost redat prin prefixul vechi *ne-*: *necomplet* CIN, 186; *nedefinit* GG, 5; *neorganic* AR 1830, 3; *nepenetrabil* PFM, 31; *neperceptibil* PFM, 18; *nerațional* FAE, 76; *nesolubil* NV, 282; *nevariabil* RMS, 64 etc.

7. Formațiile românești fără model străin sunt destul de rare în această epocă, întrucât procesul de constituire a vocabularului neologic era orientat, în primul rând, spre împrumutarea de termeni străini și spre recurgerea la calcul lexical. Este de altfel ușor de constatat că majoritatea derivatelor cu prefixe neologice sunt termeni împrumutați. Acest fapt a avut implicații și asupra productivității prefixelor noi pe terenul limbii române, unde câmpul lor de acțiune a rămas foarte restrâns. Într-adevăr, valențele derivate ale acestor prefixe au fost completate încă în limbile de proveniență, așa încât, în cadrul sistemului lexical al românei literare, ele nu mai puteau produce, în general, formații stabile, ci numai ocazionale. Doar câteva dintre prefixele neologice au devenit relativ productive. În unele cazuri, această stare de lucruri s-a datorat și faptului că ele veneau să înlocuiască unele exprimări perifrastice specifice limbii vechi, așa cum s-a întâmplat în cazul prefixelor *in-* negativ-privativ, *re-*, care înlocuiește, de pildă, adverbele *iarăși*, *din nou*, *de iznoavă*, apoi *pre-*, care începe să fie preferat adverbilor ce indică anterioritatea temporală sau spațială, *sub-*, *a-* privativ, mai puțin *con-*.

Ca atare, derivatele românești *stabile* sunt, în mod obiectiv, puțin numeroase: *conșcolar* F. M. I. L. 48; *contovărășie* PANN, 13; *pregustare* GOLESCU, GR. 234; *prescurtare* E. R., GRAM. XIV; *previnde* B. D., ȚIG. V, 16/195; *reafla* L., M. POET. 5; *rechema* BOLLIAC, 4, 84; *redeschide* DAC. LIT. 43; *redobândi* BĂLCESCU, 21; *reîntra* DAC. LIT. 75; *reînțepe* HELIADE, SCR. 42; *reînchide* C. A. S. 8; *reînnoi* M., C. RET. 14; *reîntineri* F. M. I. L. 125; *reînvia*

BĂLCESCU, 7; *reprimi* C. A. S., Prefața; *restatornici* M., C. RET. 46; *retipări* F. M. I. L. 12 etc.

8. În cadrul *calcurilor* și al *derivatelor românești*, cu sau, mai rar, fără model străin, prefixele neologice se atașează la diferite *teme*. Acestea sunt fie vechi în limbă, fie neologice. Dintre temele *vechi*, cel mai des întâlnite sunt cele moștenite din latină și cele formate pe teren românesc prin derivare cu afixe:

a) *teme moștenite din latină*: *braț*, cf. *antebraț* (v. *supra*); *cădea*, cf. *decădea* BOLLIAC, XXI; *cunoaște*, cf. *recunoaște* C. A. S. 3, 11; *curge*, cf. *decurge* F. M. I. L. 48; *deschide*, cf. *întredeschide* E. S., MAT. 30, 46; *face*, cf. *reface* DAC. LIT. 52; *față*, cf. *suprafață*, *surfață* EG, 4; *gusta*, cf. *pregustare* GOLESCU, GR. 234; *împărți*, cf. *subîmpărți* GOLESCU, GR. 84; *lăsa*, cf. *delăsa* PUMNUL, 16; *lucra*, cf. *relucrare* „reacție” H MV I, 34; *naște*, cf. *renaște* CR., M. INT. 51; *prinde*, cf. *întreprinde* M., C. RET. 21, 22; *schimba*, cf. *întreschimba* ROM. LIT. 25; *scrie*, cf. *circumscrie* (v. *supra*); *scurta*, cf. *prescurtare* E. R., GRAM. XIV; *simți*, cf. *resimți* BOLLIAC, X; *sufila*, cf. *insuflare* INB 1859, 170; *trage*, cf. *extrage* AsM, 73, 139, 182; *vedea*, cf. *întrevedea* C. A. S. 31;

b) *teme formate pe teren românesc* (de diferite origini): *înnoi*, cf. *reînnoi* (v. *supra*); *însemna*, cf. *preînsemna* „a avea în vedere” PUMNUL, 28; *întineri*, cf. *reîntineri* (v. *supra*); *numi*, cf. *denumi* F. M. I. L. 7; *păși*, cf. *propăși* PUMNUL, 20, 26; *tipări*, cf. *retipări* (v. *supra*); *vorbi*, cf. *întrevorbire* (v. *supra*).

Temele neologice sunt formații lexicale apărute în limba literară modernă. Ele au la bază, de regulă, un termen împrumutat care, pe teren românesc, a suferit modificări în funcție de mijloacele derivate ale limbii române (derivarea cu prefixe și sufixe, derivarea imediată). Fenomenul poate fi întâlnit în derivate de felul lui *școlar*, cf. *conșcolar* F. M. I. L. 48 etc.

9. Majoritatea prefixelor neologice „productive” au fost, la origine sau în limba de împrumut, prefixe verbale¹⁶. Regimul lor derivativ s-a transmis și limbii române, formații verbale putând fi întâlnite atât în împrumuturi și calcuri, cât și în derivatele românești cu ele. În cazul acestora din urmă, prefixele neologice derivă, cu precădere, verbe de la verbe: *complini* FAE, 52, *preînsemna*,

previnde; reafila L., M. POET. 5; *rechema* BOLLIAC, 4, 48; *redobândi* BĂLCESCU, 21; *reîntra* DAC. LIT. 75; *reînțepe* HELIADE, SCR. 42; *reprimi, retipări* etc.

Calculurile și, cu atât mai mult, împrumuturile au conservat încadrarea morfologică pe care o aveau modelele în limba de origine. Așa se face că limba română posedă, în ce privește prefixele neologice, „derivate” verbale, substantivale, adjectivale și, foarte rar, adverbiale.

a) *derivate / formații substantivale*: *adinamie* PAB, 27; *anevrism* TIV, 154; *apozitie* STAMATI; *antidot* MD II, 32v, SMA, 148; *circumferință* AsG, 6, INB 1859, 157; *conformație* VA, 5; *constelație* AR 1829, 119; *deducție* StDR, 55; *declarație* PFHM I, 21; *disoluție* PH, 6; *explicație* IST, Anexa; *explozie* AR 1829, 243; *hiperbolă* PEG, 149 (*iperbol*); *hipogastru* PH, 4 (*ipogastră*), PMH, 104; *infuzie* FMK, 8, 63; *infidelitate* NEGULICI; *întrepoziț* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I, 103 (*apud* DA); *obscuritate* FDB, 63; *observator* UNIV. 1845, 1; *perturbație* PFM, 246; *prejudecată* P. M., CAR. 67, 155, 164; *preparat* AR 1829, 83; *procuvântare* P., O. SĂN. 1; *prolog* M., IST. D. 84; *reacție* VA, 165; *reproducție* PAM, 30; *recunoștință* FLORIAN, 33, 39; *subdiviziune* STAMATI; *transfuzie* HMV I, 19;

b) *derivate / formații adjectivale*: *antiepileptic* NV, 36; *comăsurabil* „comensurabil” FAE, 76; *concentric* EGT 39v, 52v; *contraindicat* TMO, 8r; *decolorant* PFHM I, 21, 125; *discrasie* MD II, 12r; *expansibil* AsL, 55; *exploziv* BMN II, 35; *extrauterin* (v. *supra*); *hiperbolic* BMN II, 120 (*iperbolic*); *hipogastic* KMA, 389 (*ipogastric*); *imobil* NV, 203; *imperfect* NV, 204; *occidental* EGI, 17 (v. și *supra, occident*); *permeabil* StDR, 201; *reactiv* PFHM I, 75; *refrigerent* PFHM I, 87, 116; PFM, 163; *sublunar* NEGULICI; *submarin* GG, 122 (v. și *supra, subtmarin*);

c) *derivate / formații verbale*: *abjura, abzice, aburta* „avorta”, *admira* toate NEGULICI; *construi* CG, 28r; *conapăsa* „comprima” StFE, 45; *contrage* (v. *supra*); *decurge* (v. *supra*); *denumi* F. M. I. L. 7; *demoraliza* „a se destrăbăla” DAC. LIT. 66; *dezalcătui* „descompune” AsA 19r; *distila* CR 1830, 99; *disprețui* BOLLIAC, V; *expira* WCP, 39; *extrage* (v. *supra*); *inflama* SVC, 35; *întreprinde* M., C. RET. 21, 22; *întreschimba* ROM. LIT. 25; *perfecționa* NV, 312;

preceda AsAl, 5; *prejudeca* (v. *supra*); *prevedea* M., IST. D. 49; *produce* ROM. LIT. 13; *prochiema* (v. *supra*); *propăși* (v. *supra*); *redobândi* GASTER, CR. II, 48; *reface* DAC. LIT. 52; *respira* CIN, 174; *revedea* F., TEL. 12; subîmpărți *GOLESCU*, GR. 84; *sublinia* (v. *supra*); *subzista* NEGULICI; *surprinde* E. S., MAT. 17,18; *transplanta* MCF, 14; NV, 386.

d) *derivate adverbiale*: *amăsurat*: *să-l cetim* *amăsurat cum curge din pana sa*. F. M. I. L. 10, 12¹⁷.

Toate aceste formații, împrumutate ori calchiate, formează o puternică bază referențială pentru derivarea românească cu prefixe.

10). În sistemul derivativ al limbii române literare moderne s-au constituit serii de prefixe *sinonime*. Echivalența semantică se stabilește fie între prefixe neologice: *a-* privativ, *in-* negativ-privativ; *între-*, *inter-*; *sur-*, *super-* și *supra-* etc., fie între un prefix neologic și unul vechi: *a-* privativ și *in-* negativ-privativ în raport cu *ne-*; conraportat la *cu-*, *re-* față de *ră-* etc. Între unele dintre aceste prefixe sinonime a început a se produce o anume concurență, care a dus, în unele cazuri, la eliminarea unor derivate în favoarea altora, la apariția de dublete sau chiar a unor serii de derivate sinonime. Nu în toate cazurile de sinonimie prefixală se poate vorbi însă de o concurență propriu-zisă, întrucât, pentru ca ea să existe, este necesar ca fenomenul să cuprindă o arie largă de termeni derivați, cu circulație concomitentă în limbă. O asemenea stare de lucruri poate fi întâlnită mai ales în cazul dubletelor negative cu prefixele *in-* și *ne-*, precum și în cazul dubletelor rezultate din derivarea cu prefixele *in-* „rom. *în-*” și *în-*. Ca urmare a concurenței dintre prefixele *in-* și *ne-*, care e, de fapt, o consecință a calcului prefixului neologic prin cel vechi, au apărut formații paralele de tipul: *impenetrabil* BMN II, 162 – *nepenetrabil* PFM, 31; *imperceptibil* LR, 371 – *neperceptibil* PFM, 18; *imponderabil* NV, 205 – *neponderabil* PFM, 4, 14, 41; *incurabil* CD, 10 – *necurabil* HMV I, 20; *indigestie* PMC I, 32 – *nedigestie* NV, 215; *indispoziție* PMC I, 9 – *nedispoziție* RMS; *insolubil* NV, 226 – *nesolubil* NV, 282; *invariabil* CG, 226r – *nevariabil* RMS etc.

Concurența dintre prefixul *în-* și echivalentul său neologic are la bază aceeași cauză, anume calcul prefixului nou prin cel vechi:

impune NEGULICI – *împune* ŞINCAI, HR. 48/7 (*apud* DA); *inocula* H MV II, 78 – *înocula* *ibid.*; *insufla* „inhala” INB, 1859, 170 (*insuflare*) – *însufla* B. D., ȚIG. I, 91/95; CONACHI, 269; *inunda* NV, 232 – *înunda* CA 1859, 67 etc.

Pe lângă acestea, prefixul *a-* privativ a fost, sporadic, concurat de *in-* „rom. *ne-*” și de *ne-*: *anorganic* H MV I, 39; StDR, 16; BMN III, 150 – *inorganic* NV, 225 – *neorganic* AR 1830, 3. În cazul lui *anorganic* și *inorganic*, concurența se stabilește între două împrumuturi, pe când, în ce-l privește pe *neorganic*, concurența este rezultatul unui calc lexical prefixal.

Prefixul *între-*, destul de des folosit în calcuri după termeni latini și români derivați cu prefixul *inter-* (cf., de exemplu, *întrepune* STAMATI; CIPARIU, 37; *întrevenire* „intervenție” STAMATI), a fost înlocuit ulterior de acesta din urmă în sistemul derivativ al limbii române (cf. *interpune*, *intervenție* etc.)

Prefixele *con-* și *re-* au fost redatate, uneori, prin echivalentele lor vechi *cu-* și *ră-* (cf. 6.2.)¹⁸.

Se poate vorbi, de asemenea, despre concurența dintre variantele fonetice ale aceluiași prefix: *circumferință* – *circonfirință* PCB, 19, KMA, 67; *suprafață* AR 1830, 450 – *soprafață* AEG, 1r etc.

E posibil a deosebi deci în limba literară a epocii trei tipuri de dublete derivative prefixale:

a) dublete rezultate din împrumutul unor termeni străini: *anorganic* – *inorganic*;

b) dublete rezultate din împrumuturi și calc prefixal sau adaptare fonetică: *comprima* – *cuprima*; *impenetrabil* – *nepenetrabil*; *imperceptibil* – *neperceptibil*; *insolubil* – *nesolubil*; *invariabil* – *nevariabil*; *reflux* – *răflux*; *repaos* – *răpaos*;

c) dublete rezultate din împrumut și calc tematic: *comensurabil* – *comăsurabil*; *compoziție* – *compusăciune*; *condensa* – *condesa*; *cosecantă* – *cotăietoare*; *cotangentă* – *coatingătoare*.

Nu toate aceste formații au circulat paralel pe întreaga arie în care a avut loc procesul de formare a limbii române literare moderne. La o privire aproximativă, pe baza materialului avut în vedere,

suprapunerea de derivate neologice împrumutate s-a produs mai ales în Muntenia, pe când în Transilvania și Moldova suprapunerile au constat îndeosebi din împrumuturi și calcuri. Fixarea în limba literară a ambelor derivate din aceste perechi se datorează apariției unor diferențieri semantice sau încadrării lor în stiluri diferite ale limbii literare. De regulă, aceste două situații apar ca intercondiționându-se.

11). La capătul acestei investigații se impun următoarele concluzii:

– Distincția între derivatele analizabile și cele neanalizabile nu justifică excluderea acestora din urmă de la analiza lingvistică a derivării.

– Derivatele cu prefixe neologice, mai exact, împrumuturile de acest fel au dus la înmulțirea considerabilă a *temelor legate* în structura morfologică a vocabularului limbii române.

– Calcurile lexicale tematice sunt mult mai numeroase decât în epoca veche. Mai sunt întâlnite frecvent, în această perioadă, calcurile parțiale prefixale și cele integrale, fără ca derivatele de acest tip să se impună, într-un număr cât decât apreciabil, în limba literară.

– Formațiile românești cu prefixe neologice sunt puțin numeroase. Este vorba de derivatele *stabile* în limbă, nu de cele *ocasionale*, care sunt mai multe la număr.

– În ce privește temele, majoritatea celor din derivatele cu prefixe neologice create pe teren românesc (calcuri sau derivate românești) sunt vechi în limbă, ele fiind sau moștenite din latină sau formate în limba română. Temele neologice sunt rar întâlnite.

– Încadrarea morfologică a derivatelor împrumutate și a calcurilor o respectă pe aceea avută în limba de proveniență. Valoarea morfologică a prefixelor este de multe ori irelevantă în aceste formații, datorită derivării lor ulterioare cu sufixe în limba din care provin.

– Cazurile de concurență propriu-zisă între prefixele sinonime vechi și neologice sunt destul de puține (*ne-* și *in-* negativ-privativ; *în-* și *in-* „rom. *în-*”). În rest, concurența este sporadică.

NOTE:

1. Cf. cele cinci volume din *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I 1959, vol. II 1961, vol. III 1962, vol. IV 1967, vol. V 1969, Editura Academiei R.S.R., București, precum și *Formarea cuvintelor în limba română*. Vol. I: *Compunerea* de Fulvia Ciobanu și Finuța Hasan. Vol. al II-lea: *Prefixele*. Redactori responsabili Acad. AL. Graur și Mioara Avram, Editura Academiei R.S.R., 1970, 1978, iar mai în urmă *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*. Coordonator: Magdalena Popescu-Marin, Editura Academiei Române, București, 2007. A se vedea și cele spuse de Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968, p. 257, în legătură cu prefixele neologice: „Nu numai că prefixele vechi sunt înlocuite cu altele noi, dar se schimbă înseși procedeele de formare a cuvintelor, căci, de unde până nu de mult derivarea cu prefixe juca un rol secundar în românește, astăzi ea capătă o mare întrebuintare și aceasta nu va rămâne fără urmări în ce privește structura limbii în general”.

2. O imagine edificatoare a acestui proces complex, în special, la N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962, iar de curând N. A. Ursu și Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760-1860)*. I: *Studiu lingvistic și de istorie culturală*. II: *Repertoriu de cuvinte și forme*, Editura Cronica, Iași, 2004, 2006.

3. La această listă ar trebui adăugate și prefixele *infra-*, *non-*, *pen-* și *retro-* pentru care nu am întâlnit, în scrierile studiate de noi, atestări de dinainte de 1860, dar care pot exista în alte lucrări care nu au stat în atenția noastră. Pe de altă parte, nu am luat în considerare pseudoprefixele cu comportament prefixal precum *arhi-*, *bi-*, *multi-*, *neo-*, *omni-*, *pluri-*, *poli-*, *semi-*. Pentru raportul dintre prefixe și pseudoprefixe, cf. Finuța Hasan, *Formanți cu statut dublu*, SCL, 1973, nr. 5, p. 557-563; *idem*, *Cu privire la delimitarea de prefixe a elementelor de compunere*, LR, 1974, nr. 3, p. 193-196; Sergiu Drincu, *O problemă controversată: prefixe, prefixoide sau elemente de compunere*, LL, 1981, nr. 1, p. 11-17. De asemenea, FCLR I: 21, 243-360, FCLR II:12-14.

4. În Transilvania, el îl calchia și pe germ. *unter-*: *întrelăsa* – germ. *unterlassen*, *întrevorbire* – germ. *Unterredung* (cf. Elena Carabulea, *Prefixele inter-, între-*, SMFC III: 31; FCLR II: 146).

5. Cf. Meyer-Lübke II: 630; Nyrop: 231, 235.

6. Cf. Laura Vasiliu, *Observații asupra prefixului sub-* în limba română, care, referitor la „lista integrală” a derivatelor cu acest prefix pe care o alcătuiește, precizează următoarele: „N-am inserat în listă și nu ne-am ocupat de derivatele care nu sunt analizabile în românește: *subjonctiv*, *substitui* etc.” (Omagiu lui Iorgu Iordan: 882). În alte lucrări, eliminarea derivatelor neanalizabile din studiul formațiilor lexicale cu prefixe neologice nu este indicată explicit, dar o atare atitudine poate fi sesizată din selecția exemplelor. A se vedea, în acest sens, lucrările despre prefixele neologice din SMFC I-V.

7. Cf. totuși I. Rizescu, *Prefixe noi neproductive și puțin productive*, SMFC III: 6: „în lucrare voi împărți derivatele în două categorii: neanalizabile și analizabile. În a

doua categorii voi îngloba atât derivatele care au cuvântul de bază independent în limbă (*expune – pune*), cât și acelea care, deși n-au cuvântul de bază distinct, intră în relație cu alte derivate (*exclude – include, disjunctiv – conjunctiv, surfila – filatură*)". Finuța Hasan, vorbind despre compusele românești, deosebește și o grupă a *semianalizabilelor*" (FCLR I: XI, 26).

8. Distincția între derivatele analizabile și cele neanalizabile se bazează de obicei pe capacitatea vorbitorului comun de a analiza sau nu formațiile de acest fel. Dar, dacă pentru derivatele populare o atare considerare a fenomenului derivativ este admisibilă într-o oarecare măsură, pentru derivarea cu prefixe neologice nu poate interesa decât poziția vorbitorului cult, ba mai mult, în studiile de specialitate, doar cea a lingvistului. O soluție de mijloc la Finuța Hasan, FCLR I: 26.

9. Am încercat, pe cât ne-a fost în putință, să dăm atestările cele mai timpurii ale derivatelor. În acest sens, ne-am folosit frecvent de lucrarea lui N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice în limba română*. În cazul în care un exemplu se repetă, nu am mai indicat și atestarea.

10. În cadrul acestor exemplificări am selectat fapte de limbă cu circulație cât de cât simultană în epocă. Fără îndoială, numărul exemplurilor poate fi înmulțit. Pe de altă parte, în ce privește derivatele de sub b), nu ne-a stat în intenție de a da întreaga serie derivativă de la o temă dată.

11. Terminologia întrebuințată de noi este, în fond, cea a lui Bloomfield, *Language*, London, 1969, p. 160 (ed. I, 1933), care, vorbind despre structura morfologică a cuvintelor, distinge între *forme libere* (free forms) și *forme legate* (bound forms): „O formă lingvistică care nu este pronunțată niciodată singură este o formă *legată*; toate celelalte (ca, de exemplu, *John ran* sau *John* sau *ran* sau *running*) sunt forme *libere*".

12. În ce privește terminologia și clasificarea calculului lingvistic, cf. Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, LR, 1954, nr. 4, p. 35; I. Rizescu, *Contribuții la studiul calculului lingvistic*, [București], 1958, p. 6-8; Eugen Seidel, *Elemente sintactice slave în limba română*, [București], 1958, p. 125-140; N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 118-119; I. Ștefan, *Calcul lingvistic*, LR, 1963, nr. 4, p. 341-344; *Introducere în lingvistică* (sub redacția lui Al. Graur), ed. a II-a, București, 1965, p. 134-135; Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*, București, 1968, p. 152-158.

13. Dintre aceste tipuri, primul nu prezintă interes pentru derivarea cu prefixe decât în măsura în care derivatele românești vechi au fost utilizate pentru calchiera semantică a unor termeni străini, cum s-a întâmplat în cazuri ca următoarele: *neputință* pentru *adinamie* PAB, 27; *încuier* pentru *constipație* AI, 7r, MD I, 139r; *desface* pentru *descompune* AR 1832, 288; *răsuflare* pentru *expirație* VA, 105; *nehotărât* pentru *înfini* LT, 13r; *nepriceput* pentru *imperceptibil* SIF, 3; *îndoire* pentru *refracție* GF, 58v, 59r; *întoarcere* pentru *reflux* GF, 230r, toate *apud* URSU.

14. Prof. G. Ivănescu îmi atrage atenția, într-o notă marginală, că „Aici este poate adaptare fonetică și nu calc”, ceea ce este corect, dar am inclus cuvântul în această listă tocmai pentru a releva modul foarte atent și critic în care Profesorul Ivănescu ne citea lucrările înainte de publicare.

15. Cf. însă *antebraț* KMA, 15, 58; TCC, 116r, care s-a impus în limbă cu prefixul neologic, o aceeași traiectorie având-o și *suprafață*, dar cu prefixul calchiat (AEG, 1r; AR 1830, 450).

16. Cf. însă *a-* privativ, *anti-*, *epi-*, *extra-*, *hiper-*, *hipo-*, *in-* negativ-privativ, *infra-*, *meta-*, *pen-*, *peri-*, *pro-* < gr. *πρω-*, *sim-*, valori cu care ele apar în limba de împrumut și care ne interesează în mod direct.

17. Profesorul Ivănescu îl consideră un derivat românesc, idee pe care o împărtășim și noi. [Cuvântul nu apare nici în DEX, nici în MDA.]

18. Alte cazuri de concurență între prefixe, de data aceasta sporadică și de aceea greu de considerată ca atare, apar la prefixele *ante-* și *anti-*: *antediluvian* – *antidiluvian* AR 1834, 88; *ante-* și *pre-*: *antecedent* FAE, 87 – *precedent* PGL, 17; *pre-* și *pro-*: *precuvântare* – *procuvântare* P., O. SĂN. 1; P. M., CAR. 1; *super-* și *supra-*: *superfață* BDZ, 23 – *suprafață*; *trans-* și *stră-*: *transplanta* MCF, 14, NV, 386 – *străplanta* VA, 7, DCA, 232; *supra-* și *sur-*: *suprafață* – *surfață* EG, 4 etc. În cazul lui *ră-* se poate pune și problema adaptării fonetice.

Sigle și abrevieri bibliografice și de surse*

- ASACHI, EL. M. Gh. Asachi, *Elemente de matematică*. Partea I: *Aritmetica*, Iași, 1836.
- BĂLCESCU Nicolae Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*. Ediția Al. Odobescu, București, 1878.
- B. D., ȚIG. I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*. Ediția J. Byck, București, 1953.
- BOLLIAC Cezar Bolliac, *Poesii nouă*, București, 1847.
- CILRL *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*. Vol. I 1956, vol. al II-lea 1958, vol. al III-lea, București.
- CIPARIU Timotei Cipariu, *Compendiu de gramatica limbii române*, Blaj, 1855.
- CONACHI C. Conachi, *Poesii. Alcătuiuri și tâlmăciri*, Iași, 1856.
- CR., M. INT. G. Crețeanu, *Melodii intime*, București, 1855.
- DA *Dicționarul limbii române*. Tomul I. Partea I: A – B, București, 1913. Partea a II-a: C, București, 1940. Partea a III-a, Fascicula I: D – DE, București, 1949. Tomul II. Partea I: F – I, București.
- DAC. LIT. „Dacia literară”. Anul 1840, Iași.
- DEX *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei R. S. R., București, 1975 [Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996].
- D. G., Î. CĂL. C. Radovici din Golești, *Însemnare a călătoriei mele*, Buda, 1826.
- DLRLC *Dicționarul limbii române literare contemporane*, 4 vol., Editura Academiei R. P. R., București, 1955 – 1957.

- DONICI Al. Donici, *Țigani*. Poimă a lui A. Pușkin, București, 1837.
- E. R., GRAM. I. Eliad, *Gramatica românească*, Sibiu, 1828.
- E. S., MAT. Eugen Sue, *Matilda...* Traducere de G. Baronzii. 2 vol. București, 1853-1854. (Trimiterile se fac la vol. I.)
- FLORIAN Florian, *Eliezer și Neftali*. Traducere de Gr. Alexandrescu, București, 1832.
- FCLR I, II *Formarea cuvintelor în limba română*. Vol. I: *Compunerea* de Fulvia Ciobanu și Finuța Hasan. Vol. al II-lea: *Prefixele*. Redactori responsabili Acad. AL. Graur și Mioara Avram, Editura Academiei R.S.R., 1970, 1978
- F. M. I. L. „Foaie pentru minte, inimă și literatură”. Anul 1838, Brașov.
- F., TEL. Fénélon, *Întâmplările lui Telemah, fiul lui Ulise*. Traducere de Gr. Pleșoianu, 4 vol.. Craiova, 1831. (Trimiterile se fac la vol. I.)
- GASTER, CR. M. Gaster, *Chrestomație română*, 2 vol., Leipzig-București, 1891.
- G., GEOGR. I. Genilie, *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă*, București, 1835.
- GOLESCU, GR. Iordache Golescu, *Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticii*, București, 1840.
- HELIADE, SCR. Ion Heliade Rădulescu, *Culegere din scrierile lui...*, București, 1836.
- L., M. POET. Lamartine, *Meditații poetice...* Tradusă și alăturată cu alte bucăți originale prin D. I. Eliad, București, 1830.
- LL „Limba și literatură”. Revista Societății de Științe Filologice, București, 1955 ș. u.
- LR „Limba română”, Editura Academiei R. S. R., București, 1952 ș. u.
- M., C. RET. Simion Marcovici, *Curs de retorică*, București, 1834.
- Meyer-Lübke II Wilhelm Meyer-Lübke, *Grammatik der Romanischen Sprachen*. Zweiter Band: *Romanische Formenlehre*, Leipzig, 1894 (REW).
- M., IST. D. Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 1812.
- NEGULICI I. D. Negulici, *Vocabular român de toate vorbele străbune reprimite până acum în limba română și de toate cele ce sunt a se mai priimi d-acum înainte și mai ales în științe*, București, 1848.
- Nyrop Kr. Nyrop, *Grammaire historique de la langue française*. Tome troisième, Copenhague, 1908.
- Omăgiu Iordan *Omăgiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Editura Academiei R. P. R. , București, 1958.

PANN	Anton Pann, <i>Povestea vorbii</i> , București, 1852-1853.
P. M., CAR.	Barbu Paris Mumuleanu, <i>Caracteruri</i> , București, 1825.
P., O. SĂN.	Șt. V. Piscupescu, <i>Oglinda sănătății și a frumuseții omenеști</i> , București, 1829.
PUMNUL	Aron Pumnul, <i>Convorbire între un tată și fiul lui asupra limbii și literelor românești</i> , Cernăuți, 1850.
ROM. LIT.	„România literară”. Anul 1855, Iași.
R. ORG.	<i>Regulamentul organic...</i> , București, 1835.
SCL	„Studii și cercetări lingvistice”, Editura Academiei R. S. R., București, 1950 ș. u.
SMFC I-V	<i>Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română</i> . Vol. I 1959; vol. al II-lea 1960; vol. al III-lea 1962; vol. al IV-lea 1967; vol. al V-lea 1969, Editura Academiei R. S. R., București.
S. P., B. IND.	Bernardin de Saint Pierre, <i>Bordeiul indienesc...</i> Traducere de ... Leon Asachi, Iași, 1821.
STAMATI	T. Stamati, <i>Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles</i> , Iași, 1851.
TDRG	H. Tiktin, <i>Dicționar român-german</i> , vol. I-II, București, 1903-1925.
Ț., FILOZ.	Dimitrie Țichindeal, <i>Filosoficești și politicești prin fabulă moralnice învățături</i> , Buda, 1814.

Următoarele sigle sunt date după N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*: AEG, AR, AsA, AsAl, AsG, AsL AsM, BCA, BCI, BDZ, BIN, BMN, CA, CD, CG, CIN, CR,DC, EAM, EG, EGI, EGT, FAE, FDB, FMIL (a se deosebi de F. M. I. L. din excerptele noastre), FMK, GAA, GG, GPG, H MV, INB, IST, KMA, LR, LT, MCF, MD, MN, MP, MPM, MVV, NV, PAB, PAM, PCB, PEG, PET, PFHM, PFM, PGL, PH, PMC, PME, PMH, RIP, RMS, SIC, SIF, SMA StDR, StFE, StIN, SVC, TIV, TMO, UNKIV, VA, WCP.

*Cifrele romane din dreptul siglelor indică volumul.

DERIVATION WITH NEOLOGICAL PREFIXES IN THE FIRST HALF OF THE 19th CENTURY

Abstract

Key words: *Romanian language, Latin-Roman element, lexical derivation, prefixes*

The study highlights a less researched aspect in the history of modern Romanian literary language, namely the beginning of the process of enriching the vocabulary by derivation with neologous prefixes. The article refers to the period from 1780 to 1860,

when the tendency to enrich the vocabulary of the Romanian language through elements of Latin-Roman origin became preponderant. The author takes into account both analysable and non-analysable formations, as the analysis of the latter may lead to the identification of the so-called *linked themes* or, in Bloomfield's terminology, *bound forms* opposed to *free forms*. The research treated, on the basis of a rich illustrative material, all types of derivatives, including those formed by linguistic calque, in the attempt to provide a complete picture of the phenomenon under discussion.